

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

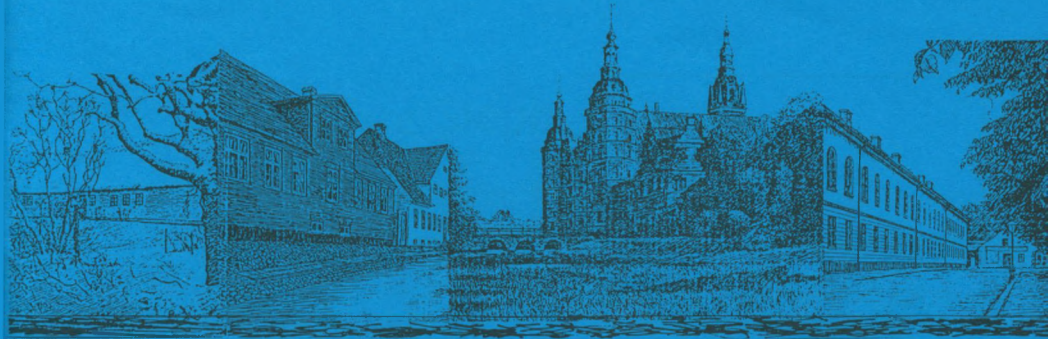
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LOKALHISTORISK FORENING

I
HILLERØD KOMMUNE

1997 - 3

LOKALHISTORISK FORENING
i HILLERØD KOMMUNE

Bestyrelse

Formand: Margrethe Krogh Sørensen
Hestehavevej 13, 3400 Hillerød.
Tlf. 42 26 72 32

Næstformand: Asger Berg
S. Kierkegårdsvej 1, 3400 Hillerød
Tlf. 42 26 46 89

Kasserer: Anton Mariegaard
Tjørnevang 4, 3400 Hillerød.
Tlf. 42 26 24 32
Gironr.: 704-4607

Sekretær: Eva Holm-Nielsen
S. Kierkegårdsvej 1, 3400 Hillerød
Tlf. 42 26 46 89

Per Andersen
Skippermosen 19, 3400 Hillerød
Tlf. 42 26 83 89

Jørgen Berner
Åvang 78, 3400 Hillerød.
Tlf. 42 26 06 13

Lokalhistorisk Arkiv

Lisbet Schacht Hansen
Bakkegade 23, 3400 Hillerød
Tlf. 42 26 95 22

Medlemsblad

Redaktør: Anton Mariegaard
Adresse og tlf.: se ovenfor
Tekstbehandling m. m.: Inge Elså

Bladet udsendes fire gange årligt,
februar, maj, august og november.

Stof til bladet sendes til redaktøren
senest den 10. i udsendelsesmåneden.

Tryk

Grafisk Center, Hillerød

ISSN 0903-3505

Årets arrangementer !

Se side 22

FORENINGEN STØTTES AF:

Ernest & Young - Dansk Lokalhistorisk Forening - Den Danske Bank - Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg - FO Arbejdernes Fællesorganisations Byggeaktieselskab - Frederiksborg Amts Avis - Grafisk Center Hillerød - Hillerød Bibliotek - Hillerød Borgerstiftelse - Hillerød Industri- og Håndværkerforening-Hillerød Kommune - Hillerød Posten - Høvelt Electric - Lokalbanken - Nykredit - Reklamefotograf Henrik Knoblauch - Ristorante La Perla - Ullerød Brugsforening - Unidanmarkfonden.

Georg Stephan Bricka

Latinskolelærer, Musikhistoriker,
Hønseavler

af Anton Mariegaard

Den sidegade til Frederiksværksgade i Nyhuse, der hedder Brickasvej, har navn efter en mand, som boede i Frederiksborg Slotssogn, og som gjorde sig fortjent på flere områder.

I beretningen for Frederiksborg lærde Skole 1874 har denne mand på rektors opfordring ved flytningen hertil præsenteret sig selv således:

Jeg er født den 5te Oktober 1842 i Kjøbenhavn, hvor mine Forældre, Distriktslæge, senere Overlæge i Armeen Theodor Frederik Wilhelm Bricka og Maria Dorothea, født Ripperger, vare bosatte. 7 Aar gammel sattes jeg i Melchiors Borgerskole og kom derefter senere i Metropolitanskolen, hvorfra jeg i Sommeren 1861 dimitteredes med første Karakter. Skjønt Sprog var det, jeg i min Skoletid havde følt størst Interesse for, valgte jeg det juridiske Studium og havde allerede paa tredie Aar beskæftiget mig med dette, da Krigen i 1864 rev mig ud deraf. Jeg meldte mig nemlig paa en Uddannelsesskole for Reserveofficerer til Artilleriet, uden dog at komme til at deltage i Krigen, da Freden sluttedes, inden Skolen var endt; men den lange Tid (16 Maaneder), hvori jeg gjorde Tjeneste først som Aspirant og senere som Lieutenant, gjorde mig næsten fremmed for det juridiske Studium, som desuden aldrig havde tiltalt mig, og da jeg i min Fritid havde beskæftiget mig med forskellige Sprogstudier, især af slaviske Sprog, valgte jeg, da min Tjenestetid var endt, Filologien i Stedet for Jura til Embedsstudium. Jeg tog derpaa Eksamen i Sommeren 1870 med Karakteren Haud. ill. Derefter fik jeg straks nogle Timer i Historie i Borgerdydskolen i Kjøbenhavn, og i de følgende Aar flere, tillige i Latin og Tydsk. Denne Virksomhed ophørte, da jeg den 16de August f. A. konstitueredes som Lærer her ved Frederiksborg lærde Skole.

(Til disse oplysninger skal det tilføjes, at Georg St. Bricka var broder til den på landsbasis betydelig bedre kendte historiker C.F. Bricka. Denne var en tid ansat ved Det kgl. Bibliotek, senere ved Gehejmearkivet og 1897-1903 var han rigsarkivar. I 1887 påbegyndte han udgivelsen af det store opslagsværk, der hedder Dansk Biografisk Leksikon. Det omfattede i sin førsteudgave 19 store bind, og af disse forelå de første 16, da C.F. Bricka døde, og de resterende bind var afsluttet i 1905. Det meget anerkendte værks 3. udgave kom 1979-84, og i alt er omkring 20.000 betydningsfulde danske personer fra omkring år 800 til nutiden biograferet i "Brickas Leksikon").

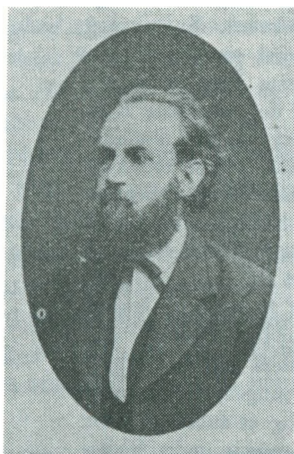
Som lærer ved Frederiksborg lærde Skole (Statsskolen), hvor Georg St. Bricka som anført begyndte i 1874 (overlærer 1891), underviste han i historie, græsk, latin og dansk, og til det førstnævnte af disse fag skrev han lærebøger. Mest betydningsfuld var "Nordens Historie i fragmentarisk Fremstilling", hvis 3. udgave kom i 1889.

Brickas betydning for skolen, i dag ville han være blevet benævnt lektor, kan i øvrigt søges i skrifter fra Statsskolen.

Da Bricka blev ansat ved skolen, har han tilsyneladende boet i Hillerød nogle måneder i 1874. Samme år flyttede han til Slotssognet, hvor han købte et hus på Hillerødsholms Jorder (nr. M 10 b,c,e.). I 1895 bestod husstanden foruden ham selv og hustruen af:

1. Johanne Kirstine Bricka, f. 1880 i København, flyttet hertil i 1884, som 4-årig. Som den nu 15-årige pige står hun i folkeregistret som Ad. - altså som adopteret.
2. Juliane Sophie Nielsen, f. 1892 i Slotssognet. Den kun 3-årige står som Plb. - altså som plejebarn.
3. Frederik August Harlow Cridland, f. 1882 i Valby ved København. Denne 13-årige dreng nævnes i folkeregistret som pensionær. Var kommet til familien i 1894.
4. Anne Marie Andersen, f. i Uggerløse, en tjenestepige, der var blevet antaget i 1893.

Allerede som barn var Bricka en ivrig dyrker af musik, og interessen for denne kunst havde han tilsyneladende gennem hele sit liv. Inden han flyttede fra København, var han således medlem af bestyrelsen (1866-74) for byens cæciliaforening. Her som andre steder i Europa var det en cæciliaforenings opgave at fremføre renæssancens og baroktidens kirkemusik. I København eksisterede foreningen helt til 1933.

Georg St. Bricka

I Hillerød fik Bricka stor indflydelse på musiklivet ved, at han gennem mange år var dirigent i "Hillerød Musikforening".

Det må også nævnes, at han var en flittig medarbejder ved broderens nævnte store leksikon. Hans artikler her omfatter omtalen af anerkendte komponister og kendte musikudøveres indsats.

Sideløbende med disse mere kulturelle interesser deltog Bricka tillige i sit sogns politiske og økonomiske problemer. I 1889 blev han således indvalgt i Slotsognets sogneråd, og to år senere blev han sognerådsformand, hvilket han var i en halv snes år.

Sluttelig skal her omtales den foretagsomme mands interesse for og viden om hønseavl, en indsigt, der gjorde ham landskendt blandt de medborgere, der gik op i denne syssel.

I tidsskriftet "Hønsegaarden", udgivet af "Foreningen for landøkonomisk Fjerkræavl", hvor Bricka var redaktør 1879-1901, skrev han således mange artikler, der viser, at han foruden viden om latinskoleelever, musik og sognepolitik også havde god forstand på emnet hønseavl.

I 1884 skrev han til "Geflügelzucht-Kalender", der udkom i Kiel, en artikel om høns, og fra samme by kom der senere en mindre bog, der hed "Regel für den Geflügelhof".

Denne bog blev oversat til dansk, og i en lidt udvidet form trykt på et forlag i Ålborg: "Regler for Hønsegaarden". På omtrent 100 sider har Bricka givet hønseavlerne en række råd om indretningen og renholdelsen af hønsehuse, om pasningen og fodringen af dyrene året rundt, om udrugningen af æg, kyllingernes pleje, hønsenes sygdomme og meget mere.

At Bricka går op i emnet, viser følgende lille afsnit:

Under Rugningen ser man, som ovenfor omtalt, daglig Rederne efter. Ogsaa Rugedyrene efterser man jævnlig for at passe paa, at de ikke blive befængte med Utøj. Navnlig Dagen før Kyllingernes Fremkomst, Rugningens tyvende Dag, underkastes de en meget grundig Under søgelse, og finder man noget Dyr, som ikke er ganske frit, bør det strax renses. Som et af de virksomste Renselsesmidler kan anbefales Anisolie, fortyndet med almindelig Roeolie; ogsaa 5procentisk Karbolvand virker ubetinget dræbende, men da Fjerene skulle helt gjenomtrænges, for at det kan gøre denne Virkning, bliver Rugedyret let for vaadt. Samtidig bør ogsaa det gamle Redeunderlag bortfjærnes og ombyttes med frisk, tørt Hø. Medens dette foregaar, tager man alle Æggene af Rederne og lægger dem 5 Minuter i varmt Vand, der holder 32 Grader R.; dette modvirker den Tørhed, der ellers let gør Æggehinden sejt og læderagtig, saa at Kyllingen ikke formaar at bryde den igjennem, og er navnlig at anbefale, hvis man ikke har haft nogen Græstørv liggende under Reden eller paa anden Maade, sørget for fornøden Fugtighed.

Således indledes de regler, Bricka anbefaler at følge i marts måned, men idet han ogsaa skriver om ænder, gæs og kalkuner, fylder reglerne alene for denne måned 10 sider i bogen. Under december læser man bl.a.

Slagtningen af Fjerkræ sker sædvanligvis ved at overskære den store Halsaaere eller afhugge Hovedet og lade Blodet løbe af, hvorved Kjødet faar den smukke hvide Farve. For at undgaa det gabende Saar, som giver Dyret — navnlig som Vare betragtet — et mindre tiltalende Udseende, kan man dræbe det ved at støde en Syl eller spids Kniv gennem Mundaabningen op i Hjernen, hvorved Dødskampen bliver meget kort, men hvorved Blodet ikke kommer til at løbe fra, hvad der giver Kjødet en mørkere Farve. For at bevare Kjødets Hvidhed kan man overklippe Pulsaaren bag i Ganen, hvorved alligevel Synet af det aabne Saar undgaaes. Naar Blodet er løbet af, renser man Hoved og Næb og vasker Saaret med Eddike. Man bør helst ikke slagte Fjerkræ, medens Kroen er fyldt. Endnu medens Legemet er varmt, plukkes det; man undgaar at flænge Huden. For at give Dyret et appetitligt Udseende vasker man det med Mælk efter Plukningen og aftørret det omhyggelig med et Stykke Linned; hvorefter man kan indgnide Huden med noget Hvedeklid; derved bliver den hvidere.

I sine sidste år var Bricka meget syg. Rektor Iversen skrev således i Statsskolernes 1902-beretning: *Efter et langt, haabløst Sygeleje og længere Tids Svagelighed afgik G.S. Bricka ved Døden den 30. December 1901. Han var en særdeles flittig, alsidig og samvittighedsfuld Mand, en trofast og paalidelig Kollega. Hans lange Sygeleje og Død vakte stor Deltagelse baade i og udenfor Skolen*".

På Nyhuse kirkegård blev der rejst en næsten 2 m høj mindesten. Det er en rå tilhugget sten af svensk granit, på hvis forside der er en poleret overflade med den her viste indskrift. Selv om stenen snart har stået i 100 år, er skriften for så vidt tydelig at læse, men mindestenen er nu næsten dækket af høje Thuja-træer.

Ved stenens fod ses en mindre plade til minde om Christiane Bricka, f. Bolwig, f. 1856 - d. 1942. Hun har altså haft den skæbne at leve i ikke mindre end 41 år efter sin mands død.

Overlærer

Georg St. Bricka.

F. 1842 — D. 1901.

**Taknemmelige Elever
Og Venner Af Fjærkræsagen
Rejste Dette Minde.**

Strejke

- tanker om en strejke i december 1941

af Axel Nielsen

En dag i februar måned 1997 sidder jeg og læser om de mange strejker, der opstår her i landet. Jeg spekulerer på hvorfor og kommer i tanke om, hvordan jeg selv var med i en strejke - en meget lille én, men alligevel! Året var 1941, december måned og stedet var Lyngø Lergrav. Vi var 10-12 mand, der arbejdede med at rømme jord af. (At rømme jord af vil sige: vi tog alt det muld, der var oven på leret, kørte det væk på trillebør og samlede det i store bunker). Arbejdet bestod simpelthen af dette forløb. Arbejdet blev udført på akkord, og det var til tider et meget surt og strengt arbejde. Men lad os se på årsagen til, at vi strejkede:

En morgen, da vi mødte på arbejde kl. 06.30, havde fået tændt op i kakkellovnen, lunede os ved varmen, mens det småregnede og blæste så det peb, var lysten til at komme i gang med skovl, spade og trillebør meget lille. Der bliver pludselig banket på døren og en stemme tordner: "Så er det på tide at komme i gang herrer, klokken er 7.00". Vi tumlede ud til en meget vred formand, som stod med uret i hånden og fortalte os, at vi ikke kunne tillade os at misligholde arbejdstiden. Vi tog det til os - det var jo rigtigt - og listede over til trillebørene for at komme i gang.

Men - et par dage efter denne regnfulde og blæsende morgenstund - så var der ballade ved lønudbetalingen: Der var nemlig trukket ½ time! Det ville vi absolut ikke finde os i. Overhovedet ikke, næh - her måtte tillidsmanden ind i billedet. Det kom han så, og han indkaldte os til møde. Der kom bajere på bordet, og efterhånden syntes vi, at vi kunne styre hele verden. Mange meninger - mange bajere! Det resulterede i, at vi ville sende 2 mænd ud for at tale med forvalteren på teglværket i Hammersholt. Dog skulle disse 2 mænd lige have et par bajere mere til at styrke sig på, og de var fortrøstningsfulde, da de drog af sted, Laurits og Karl. Vi andre ventede spændt på resultatet. Det skal nemlig lige bemærkes: at det med at tale med forvalteren ikke bare var sådan lige noget, man gjorde dengang. Jeg kunne tænke mig, at det var foregået som følger: *De banker på, en høj røst siger: kom ind. Og de kommer ind - generte og med huen under armen. "Hvad vil I" siger forvalteren. Ja de vil klage over, at de herrer der var i Lyngø Lergrav den og den dag var blevet trukket ½ time. "Ja - men var I da ikke ude til tiden" lyder spørgsmålet. "Nej, det kneb det jo noget med, men da vi arbejder på akkord,*

mente vi nok, at vi kunne arbejde den ½ time ind. Vi tjener så lidt i forvejen, og da vi ellers altid passer vores arbejde, synes vi, at det er lige strengt nok." Men der var intet at gøre: "I har ikke været der den ½ time, altså skal I heller ikke have penge for den."

Som sagt: sådan kunne mine tanker have været, men de to tillidsfolk syntes jo, at de skulle komme ud til kammeraterne i lergraven med et bedre resultat, så de sagde nogle ord til forvalteren, som han absolut ikke brød sig om. De blev simpelthen bedt om at forsvinde. Derfor var det nogle meget slukørede mænd, der indfandt sig i lergraven igen. Nyt møde - og der blev virkelig talt med store bogstaver - ja der røg vel også et par øller mere ned. En mand rejser sig midt i al denne diskussion og siger: så strejker vi! Stor enighed - og dog: der var lige vedtaget en lov om at strejke var forbudt "der var tyskere i landet"! De fleste af os så stort på sådanne småting, men der var et par stykker, som fortalte at vi kunne få bøder. Alligevel var de også med - vi var vel kammerater!

Der blev sendt bud til fagforeningen om, at vi agtede at strejke den dag. Dagen efter kom formanden igen ud om morgenen - sur! Og så skete der nogle ændringer i arbejdsgangen. De 2 tillidsfolk blev ikke fyret, men de blev sendt ned i bunden af lergraven og sat til at pille et gammelt tipvognsspor op. Det lå under 10 cm vand - et grimt stykke arbejde, og så var det oven i købet på dagløn, hvilket kunne betyde 20 kr. eller mindre op ugen. Mange penge dengang, hvor timelønnen på dagløn var ca. 110 til 115 øre.

Strejken den dag burde vi have undgået. Det gik ud over 2 flittige mennesker, som holdt ud en uge med det nye arbejde. Så sagde de selv op! Hvad gik der galt? Jo - den morgen vi kom for sent ud, var vores egen formand syg, så der blev sendt en formand fra teglværket - og han var, efter vores mening, lidt for arbejdsemsig! Det næste der gik galt var, at vi først skulle have orienteret og dermed involveret vores fagforening, inden vores 2 tillidsmænd blev sendt ud for at forhandle. Dernæst skulle de 2 tillidsmænd ikke have skældt forvalteren ud, og til sidst skulle de to mænd have været lidt mere ædru, da de forhandlede.

Hvad der nok kan synes åbsolut latterligt i dag er: det drejede sig om cirka 1 krone!

Det var nogle betragtninger og man må vel sige: at alt i alt er arbejdsgiver og arbejdstager ikke blevet så meget klogere.

De gamle skoler III

af Anton Mariegaard

Nyhuse Skole oprettedes 1804 i det kendte "Stutmesterhuset", der nu indgår i Hillerød Rådhus's kompleks af bygninger, Frederiksværksgade 39. Huset blev opført 1720-21 af mursten fra "Sparepenge", og det blev, som navnet fortæller, bygget til stutmesteren ved Det kongelige Frederikborg'ske Stutteri. Han havde hidtil haft bolig på "Sparepenge".

Perioden fra nedlæggelsen af landsbyen Ølskøb (1621) til der på en del af dennes areal begyndte at opstå en ny bebyggelse (Nyhuse), var ikke særlig lang.

Det første "nye hus" er omtalt i 1694. Det lå vest for den nuværende korte gadestrækning, der hedder Kalvehave, ikke langt fra det sted, hvor man nu har Hjulmandens Hus. I 1720'erne begyndte landsbyen Nyhuse at blive udformet med centrum, hvor Kalvehave og dennes forlængelse, Løngangsgade, krydser Frederiksværksgade.

Fotografi af Nyhuse Skole fra ca. 1875. Det viser de hhv. 3 og 4 vinduer i stueetagen på hver sin side af hoveddøren. Endvidere ses over for skolen et lille stykke af det svære stengærde, der i sin tid var blevet anlagt langs nordsiden af vejen helt ud til "Ventegodt-huset". Det tjente til afgrænsning af Ladegårdens vange.

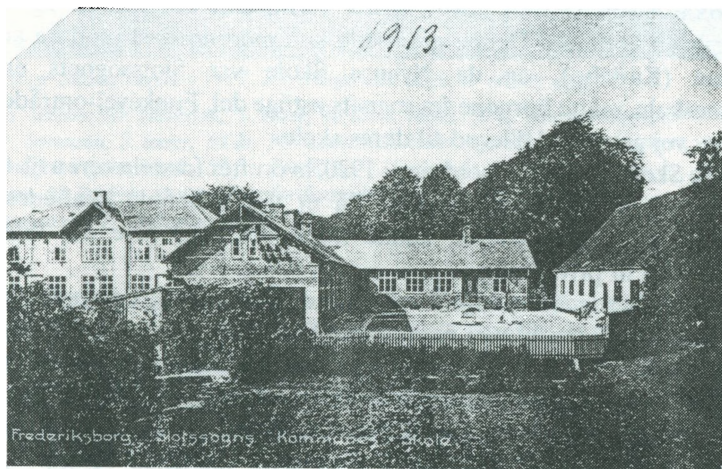
Den første del af landevejen til Frederiksværk havde i Nyhuses tidligste tid ikke samme forløb som i dag. Vejen, hvis begyndelse hed Gyden, gik fra Frederiksborg Slot mod Ladegården (Hillerødsholm), og herfra fortsatte den under navnet Ventegodtsgyden videre i vestlig retning. Syd for vejen lå de gamle Ølskøb-småvange, og nord for havde man Ladegårdens store vange.

Frederiksværksgade (opr. Frederiksværksvej) havde, da Stutmesterhuset blev opført, fået sit nuværende forløb på den næsten lige strækning fra dette hus ud til grænsen mod landsbyen Ullerøds jorder. Hvor Harløsevej går fra, altså omtrent hvor man nu har Ullerød brugsforening, lå det lille vangehus Ventegodthuset. Det var naturligvis dette, der havde ført til vejens oprindelige navn.

Huset, der i 1804 blev indrettet til skole, har, som mange husker, en pendant på Batzkes Bakke, "Den gamle Slotsgartnerbolig". Oprindeligt havde de to huse været af næsten nøjagtig ens ydre med hoveddøren midt på forsiden, flankeret af 3 vinduer i stueetagen på hver side af døren.

En senere tilbygning til Stutmesterhuset har givet dette 4 vinduer vest for døren, og det antages, at denne forlængelse skete i forbindelse med indretningen til skolebrug. Skoleklasserne kom mod vest, og skolelæreren fik bolig i husets modsatte ende.

Nyhuse-kvarteret blev jo efterhånden en ret tæt befolkede del af Frederiksborg Slotssogn, og da skolen havde eksisteret i små hundrede år, blev der (1892) tilføjet en mindre bygning med to klasselokaler. Dette hus opførtes bag den eksisterende hovedbygning, parallelt med denne, og i 1910

Nyhuse Skole 1913.

I gymnastiksalen fra 1910 fandtes en såkaldt ruderibbe.

kom der en relativ stor gymnastiksal, som liggende langs Skolegade forbandt de to første bygninger.

På fotografiet fra 1913 ses skolens hovedbygning t.h. Det stigende antal elever medførte, at det beskedne hus fra 1892 flere gange blev gjort større, og der måtte fra tid til anden rejses træbaracker til undervisningslokaler. I 1947, da skolen havde 450 elever, byggedes der således 3 baracker.

Mange elever havde en lang skolevej. Frederiksborg Slotssogn udmærkede sig jo ved en noget aparte form, idet det strakte sig rundt omkring byen Hillerød. Denne grænsede kun mod nordøst mod en anden kommune (Karlebo), og da Nyhuse Skole var Slotssognets eneste kommuneskole, måtte børnene fra sognets østlige del, Funkevej-området, gå den lange vej gennem Hillerød til deres skole.

Nyhuse Skole fik købstadsordning i 1920, hvorefter førstelæreren fik titlen overlærer og senere skoleinspektør. På et vist tidspunkt skaffedes der mulighed for, at skolelederen kunne disponere over hele det tidligere Stutmesterhus til privatbolig.

I 1911 havde sognet i øvrigt fået endnu en børneskole, Faurholm Skole. Den lå ved Roskildevej, over for Statens Forsøgsmejeri, men dels forblev den som landsbyskole, og dels var afstanden fra Funkevej-området med de foreliggende veje og gader længere til Faurholm end til Nyhuse.

Som et led i mange års besværlige forsøg på et nært samarbejde mellem Hillerød og Slotssognet blev der i 1936 givet mulighed for, at børn i

sidstnævnte med særlig lang skolevej kunne blive optaget i Hillerød Kommuneskole uden betaling. I 1943 blev der givet tilladelse til denne ordning for 18 børn i Slotssognets østlige del.

Som mange husker, fandt man i 1966 frem til den endelige løsning på det her nævnte problem og en lang række andre betydelig mere vigtige anliggender: Hillerød, Frederiksborg Slotssogn og Nr. Herlev blev sammensluttet til en kommune.

De pladsproblemer, der som nævnt ofte har plaget Nyhuse Skole, kunne man endelig se løsningen på, da opførelsen af Hillerødsholmskolen begyndte

Nyhuse Skoles lærere i 1917. En redegørelse nogle år senere angiver:

Fra venstre: Hr. Jonassen, 3. lærer, 40 år. 4. lærer, 30 år (navnet ukendt). Hr. Sørensen, 2. lærer, 34 år. Hr. Larsen, 5. lærer, ny, 28 år. Frk. Hansen, håndgerningslærerinde, 59 år. Fru Riise, 1. lærerinde, 62 år. Hr. Duus, 1. lærer, 63 år. Frk. Duus, vikar for forskolelærerinde Frk. Bentsen. Frk. Rasmussen, 2. lærerinde, 35 år.

i 1954. Med beliggenheden ved Hillerødsholmsallé løste man ikke afstandsproblemet for sognets østlige del, men den tid, da skolebørn måtte gå til og fra deres skole, var jo nu forlængst forbi.

Hillerødsholmskolen stod ikke helt færdig før i 1962, men den kunne fra sin start rumme de 750 børn, der skulle undervises her. Nyhuse Skole lukkede i 1961.

Blandt de mere kendte lærere ved Nyhuse Skole fra dennes første tid er Andreas Nielsen Møller. Han kom hertil i 1806 og passede embedet i ikke færre end 47 år, til han (1853) døde i en alder af 73 år.

Han var en kort tid lærer i fløjtespil for den senere så berømte komponist A.P. Berggreen. Desuden gjorde Møller sig bekendt ved, at han i 1848 stiftede et legat til fordel for børn ved Nyhuse Skole. Der var den klausul ved legatet, at hele dets afkast skulle gå til en vis Maren Jørgensen, så længe hun var ugift. Det forblev hun hele sit liv, og hun døde først i 1892. Derefter blev legatmidlerne tildelt de to drenge og to piger, der efter den sidst afholdte eksamen "*havde den fortrinligste Karakter, og som ikke havde meget velstaaende Forældre*". Legatet eksisterede helt til 1987.

Selv om det snart er 200 år siden Andreas Nielsen Møller begyndte på Nyhuse Skole, er hans navn ikke glemt. Det er nemlig den Møllers navn, der indgår i den lille Møllersvej ikke langt fra skolen.

Her skal ikke berettes om et fænomen, der gennem mange år gjorde Nyhuse Skoles navn kendt ud over det ganske land: Den gamle kone på en rude i et af hovedbygningens kvistvinduer.

Pennetegning af Niels Jokum Termansen.

Rundt om en morder i Hillerød (1)

Ole Kollerøds slægt, venner og fjender

af Asger Berg

*Ole Pedersen Kollerød, tegnet af P. Gemzøe 1837,
til Jens Veibel Neergaards bog om "Morderne Ole P. Kollerøds.
Ole Hansens, Peter Christian Knudsens og flere andre Forbryderes
Criminalsag, historisk-psychologiske bearbejdet", Kbhvn. 1838*

Da morderen Ole Pedersen Kollerød (1802-40) blev halshugget den 17. november 1840 på retterstedet på Amager Fælled, gik der et gys igennem tilskuerne. Det var en af århundredets mest berygtede forbrydere, der her måtte lade livet for bødlens økse. Som tyv havde han huseret omkring på Sjælland, og i Hillerød og omegn var han godt kendt. Hvis han i sine sidste år havde en hjemby, var det Hillerød. Her boede hans nærmeste, her havde han mange bekendte - både venner og fjender. Hillerød husede de centrale myndigheder for distriktet, og man må gætte på, at hans skæbne blev fulgt med stor opmærksomhed her i købstaden,

ikke mindst efter at han ved flere lejligheder havde spillet rollen som “flugtkonge”. Interessen kulminerede nok, efter at “Ole Tyv” ved et uheld i juni 1837 var kommet til at slå en mand ihjel under et indbrud ved Nymølle (Lyngby Sogn).

Ole Kollerøds “Min Historie” er et enestående memoireværk i dansk litteratur, skrevet i hans sidste måneder i 1840, mens han ventede på henrettelsen. Erindringsværket er først udgivet i sin helhed i 1978, i en fremragende, grundigt kommenteret og smuk udgave ved Else Margrethe Ransy. Udgivelsen gav anledning til en masse omtale i medierne, artikler, dramatiseringer, historiske og sociologiske kommentarer osv. Derfor vil jeg ikke her genfortælle Ole Kollerøds levnedsløb i sin helhed, men straks gå til sagen, nemlig Ole Kollerøds personlige kontakter til Hillerød.

Hensigten med artiklen er at kaste et lokalt hillerødhistorisk lys over nogle træk ved Ole Kollerøds liv ved at fremdrage nogle personer fra kredsen omkring ham. Samtidig kan jeg ikke dy mig for at indvie læserne i enkelte personalhistoriske opdagelser, jeg har gjort, og som udgiveren af Ole Kollerøds “Min Historie” tilsyneladende har givet op overfor eller ladet ligge.

Ole Pedersen Kollerød var født 11. september 1802 i Kollerød (Lyngby Sogn) som ældste søn af Peder Olsen, skrædder og musikus, og hans hustru Elisabeth (eller Lisbeth) Andersdatter. I folketællingen 1801 for Lyngby Sogn nævnes forældrene som boende i Kollerød i et hus uden lod: Landsoldat og skrædder Peder Olsen, 22, og hans kone Lisbeth Andersdatter, 21, begge i 1. ægteskab. Den præcise identifikation af Ole Kollerøds forældre, incl. deres fødsel og død, har udgiveren ikke anført, men i det følgende vil jeg komme med nogle bidrag hertil.

Faderen: Peder Olsen

Ole Pedersen Kollerøds far, Peder Olsen, var ifølge Ole selv “født i Oppesønby af velhavne forældre”.¹ At Peder Olsen var født i Oppesundby (under Frederikssund-Udesundby Pastorat) fremgår også af strafferegisteret, hvilket jeg vil vende tilbage til. Og i Frederikssund og Udesundby Kirkebog for 1779 (årstallet passer med hans alder i folketællingen) ses under 19. søndag efter Trinitatis, at her “blev Husmand Ole Skræders Søn døbt og kaldet Peder”. Både professionen som skrædder og navnet “Ole” kom vores “Ole Kollerød” altså til at arve fra sin farfar.

Ole Kollerøds far og hans livsskæbne kan vi følge et stykke vej. Efter den første søn får skrædder og musikus Peder Olsen, husmand i Kollerød (eller Lyngby), og hans hustru Lisbeth 5 børn i perioden frem til 1816. Ole Kollerøds

dårlige forhold til faderen grundlægges tidligt, fremgår det af erindringerne, og det skal ikke kommenteres her.

Derimod vil jeg kommentere et par forhold fra Peder Olsens liv i 1820'erne. Som antydnet kom Peder Olsen til at figurere i strafferegisteret, og det skete i forbindelse med Ole Kollerøds første straf for kriminalitet. I efteråret 1823 skulle Ole Kollerød på session, og han vendte da tilbage til hjemegnen efter et par år i København, hvor han var blevet udlært som møller og i øvrigt havde lært at stjæle. I fuldskab begik han et indbrud i Jørlunde Præstegård, hvor han stjal noget linned og nogle rejseklæder. Efter eget udsagn gav Ole noget af tøjet til sin bror, og denne gav det videre til faderen. Andet af tøjet solgte Ole i København, hvor han blev arresteret af politiet, hvorefter en medfange røbede til myndighederne, hvad Ole havde betroet ham. Herved kom Ole Kollerøds fader i politiets søgelys for hæleri, og det samme gjorde hans broder Anders og hans moder.²

Hele denne sag belyses af Hillerød Købstad og Frederiksborg Birks arkiv. Her ses det, at "Peder Olsen af Liunge" (d.v.s fra Lyngø) med sin hustru og to sønner blev arresteret den 10. og 19. november 1823, og at Ole Pedersen blev anklaget for indbrud og tyveri, mens de øvrige tre blev anklaget for hæleri.³ Husmand Peder Olsen, født i Oppesundby, blev den 16. februar 1824 idømt "6 Gange 5 Dages Fængsel paa Vand og Brød som Tyvehæler",⁴ og samme dag blev sønnen "Anders Pedersen, Dreng, 15 Aar, født i Lyngø, opholdssted Ølstykke" idømt 20 dages fængsel, mens Lisbeth Andersdatter blev frifundet for hæleri. Ole Pedersen af Lyngø, der omtales som "Omflakkende", blev dømt for indbrud og tyveri, men hans dom, der lød på "Kagstrykning og Fæstningsarbejde",⁵ blev appelleret og endelig fastsat af Overretten den 31. maj 1824 til to års forbedringshus, som Ole afsonede i København. Dommeren ved Birkeretten i Hillerød var byfoged, birkedommer og politimester Iver Christian Aarøe.

Peder Olsen afsonede altså sin dom i Hillerød Arrest i marts 1824. De nævnte arkivalier taler endnu på dette tidspunkt om ham og hans hustru som "Husmand" og "Huskone" i Lyngø. Medens sønnen Anders altså var kommet ud at tjene, var deres tre yngste børn (Inger Margrethe på 13 år, Peder på 11 år og Trine på 7 år) formodentlig stadig hjemme. Inger Margrethe blev konfirmeret i Lyngø i foråret 1825.

Men kort efter var hjemmet gået i opløsning. Ole Pedersen Kollerød fortæller, at han efter en sygdomsperiode - og det må være sidst i året 1826 - fik arbejde som skrædder hos sin far, der "boede en miill paa den anden side af Hillerød i een by, som kaldes Tulstrup".⁶ Huset i Lyngø havde Peder Olsen solgt.

Peder Olsens flytning til Tulstrup kan bekræftes af kirkebogen for Alsønderup Sogn, der netop i de år indeholder både tilgangs- og afgangslister. Som den allerførste i 1826 nævnes husmand Peder Olsen, 46 år, som værende

tilgået fra Lyngesogn til Alsønderup Sogn som “Husmand i Tulstrup”. Ordet “husmand” betyder blot, at han bor i et hus, ikke en gård. Senere samme år nævnes det, at han er afgået som husmand fra Tulstrup til Nejede, altså en indensogns flytning i Alsønderup Sogn. Her læser vi også sidst i 1826, at “Ole Pedersen Skræder, 24” er tilgået fra København som “Skræder i Nejede”.

Efter sin løsladelse den 31. maj 1826 tilbragte Ole Kollerød ifølge en interessant kilde nogle dage hos sin fader, og fra oktober 1826 til 8. marts 1827 flyttede han igen ind hos sin fader, der her omtales som “Indsidder” (= lejer) på Nejede Mark. Det interessante er, at huset, de bor til leje i, nævnes i sagen. Sagen er en politiundersøgelse fra juli 1828, da politimester Aarøe i Hillerød - efter en henvendelse fra København, hvor Ole igen er blevet anholdt - vil have en forklaring fra Peder Olsen om hans søns forhold. To edsvorne mænd, Christ. Boller og Peder Jensen, opsøger den 24. juli 1828 Peder Olsen på hans opholdssted “hos Husmand Jonas Pedersen ved Neiede Vesterskov”, men træffer ham ikke hjemme, da han efter Jonas Pedersens oplysning i forrige uge er bortgået til Jægersborg Dyrehave.⁷ Her hos Jonas Pedersen boede altså Ole Kollerød fra 1826-27 - og hans far frem til 1828.

Denne Jonas Pedersen (født ca. 1785) lever af sin jordlod i Neiede, og hans Kone hedder Mette Hansdatter (født ca. 1784).⁸ I en senere sammenhæng vil jeg vende tilbage til dem.

Endelig fraflytter faderen i 1828 Alsønderup Sogn, idet “Skrædder Peder Olsen af Neiede, 48” ifølge afgangslisten flytter til Sandviggaard ved Frederiksborg. Herefter er det svært at følge Peder Olsen. Både som skrædder og som musiker havde han skiftende job rundt omkring. Sidste gang Ole Kollerød nævner sin far i sine erindringer, er i 1832, da faderen boede i Slagslunde. Siden omtales han ikke, hverken som død eller levende.

Moderen: Lisbeth Andersdatter

Peder Olsens hustru var ikke flyttet med ham til Tulstrup. At separationen har fundet sted allerførst i 1826 bekræftes af, at Ole efter sine egne oplysninger hører om den fra faderen, da han løslades fra forbedringshuset i maj 1826.

Men først lidt om Lisbeth Andersdatters baggrund. Ole Kollerød skriver - og han bogstaverer egentlig ganske godt, når man tænker på, at han kun gik et år i skole: “min moder er Elissebæt Andersdatter, født i Kollerøds by, af en gammel skovriderfamilie”.⁹ I Kirkebog for Lyngesogn, Døbte 1782, finder vi, at 3. søndag efter påske er “Anders Friderichsen Husmands Datter af Collerød” døbt Lisbeth. Maren Sørens fra Kollerød bar hende, og dåbsvidnerne var Bendt Rogvi, Ole Larsen, Christen Olsen, alle af Kollerød, og Maren Andreasen af Lyngesogn. Kirkebogsindførelsen kan være lidt drilagtig, fordi faderens navn først er noteret

som “Niels”, men i margenen er der med samme tydelige håndskrift tilføjet “I Stedet for Niels bør være Anders”.

Fra 1801 til midten af 1820'erne levede hun ifølge de omtalte kilder sammen med sin mand Peder Olsen i Kollerød eller Lyngø. Endnu i forbindelse med ovennævnte retssag fremtræder hun som Peder Olsens hustru.¹⁰ Men hvad gjorde hun, da manden i 1826 flyttede til Tulstrup? Hun flyttede efter alt at dømme til Hillerød med sine hjemmeboende børn.

Her finder vi hende i hvert fald den 2. oktober 1829, da hun - efter at have opnået skilsmisse fra Peder Olsen ved kongelig bevilling af 17. september 1828 - blev viet i Frederiksborg Slotskirke til ungarl Jørgen Petersen, 42 Aar. Forloverne var skomagermester Nielsen og vogrmand Jørgen Fransen, begge fra Hillerød.¹¹ Brudgommen Jørgen Petersen (eller Pedersen), der siden omtales som rebslager(svend) ellar arbejdsmand, var født i Asminderød Sogn ca. 1786.¹²

Resten af livet blev Ole Kollerøds mor boende i Hillerød, hvor hun og hendes nye mand boede “på Bakken”, d.v.s. i Bakkegade. Ved folketællingen i februar 1834 nævnes de som boende i “No. 129” (dette hus brænder senere på året). Siden da i boede de “No. 143” (på venstre side midt oppe ad Bakkegade). Ægteskabet var barnløst. Jørgen Pedersen døde som fattiglem i Hillerød den 28. december 1854, og hans enke Lisbeth Andersdatter døde ligeledes som fattiglem på Fattighuset i Hillerød (i Helsingørsgade, over for Bakkegade) den 21. juni 1858. Hun blev altså 76 år. I Hillerød Købstads skifteprotokol står der blot, at “Aar 1858 den 21 Juni anmeldte Gangkonen ved Fattighuset, at Fattiglem Elisabeth Andersdatter, Enke efter Jørgen Pedersen, under samme Dato ved Døden var afgaaet”. Der har ikke været noget at arve for hendes børn af første ægteskab.

Hvordan var Ole Kollerøds forhold til sin mor? Ikke godt og kærligt, må man sige efter at have læst hans erindringer. Men selv om Ole fortæller, hvordan han som 6-årig fik klø af sin mor på et uretfærdigt grundlag, og hvordan hun slog hånden af ham, da han i 1826 var blevet løsladt, så er det tydeligt, at der stadig var en forbindelse imellem dem. Da Ole Kollerød den 15. november 1840 skriver sit afskedsbrev før henrettelsen og stiler det til kaptajn Agerholm, inspektøren for Stokhuset, forestiller han sig, at en udgivelse af hans levnedbeskrivelse vil kunne indbringe et overskud, som så skal overdrages til bl. a. hans moder og hans søskende.¹³ En sådan udgivelse fandt dog ikke sted.

Her skal vi imidlertid se på en episode imellem Ole og moderen i 1835. I erindringerne fortæller Ole Kollerød, at han (omkring marts 1835) fik at vide, at Knud von Hadeln, der i 1831 var tiltrådt som Hillerøds byfoged, politimester og birkedommer efter Iver Christian Aarøe, efterlyste Kollerød, da han var under mistanke for at have forsøgt at sætte ild på forældrenes hus i Hillerød (altså moderens og hendes nye mands bolig i Bakkegade). Senere på året 1835, da Ole

Kollerød sidder arresteret i København, konfronteres han igen med anklagen for forsøg på “mordbrand” og med en forhørsudskrift med vidneudsagn. Beskyldningen afvises af Ole Kollerød som en skændig løgn.¹⁴

Det interessante er, at det omtalte forhørsreferat er bevaret. Selv om sagen dengang i 1835 forblev uopklaret, kan man nu overveje, om Ole Kollerød var skyldig i forsøg på mordbrand.

Af Hillerød Brandretsprotokol 1761-1851 fremgår det, at der den 17. februar 1835 holdtes brandretsforhør i anledning af en ildløs i baghuset til No. 143 på Bakken, tilhørende garversvend Ebbesen, bosat i København. Forhøret blev ledet af byfoged von Hadeln, der var tiltrådt som byfoged og birkedommer den 19. august 1831, og underskrevet af ham og glarmester Carl David Romb (Rump).

Branden fandt sted natten mellem den 13. og 14. februar 1835. Første vidne er Anders Jørgensen Fontenay, som forklarer, at han bor i baghuset No. 143 og er gået i seng fredag aften den 13. februar kl. 8. Om natten kl. 2 vågner han, og som han ligger vågen, ser han, at det begynder at lysne inde i stalden, hvor han ligger, og hvorover intet loft er. Han står op og går ud i haven og ser, at der er ild i baghusets tagskel på den side, som vender ud til haven, næsten ved skotgavlen af No. 142, der tilhører møller Andreas Erlandsen på Lille Dyrehavegård. Anders Jørgensen Fontenay vækker nu skorstensfejer Christian Hofmeier i forhuset, der iler til og dæmper ilden med et par spande vand. Nu kommer også arbejdsmand Hans Ewaldsen til og deltager i slukningen. Da ilden er slukket, finder man på jorden under det sted, hvor ilden var, “en liden Leerpotte, men om denne Potte havde sat i Taget eller om den allene havde været til at bringe Ilden hen i, kan skorstensfejer Hofmeier ikke sige”. Han overgav til retten den uforklarede potte, som han ikke kender eller ved, hvordan er kommet. De næste vidner er arbejdsmand Hans Ewaldsen, malermester Volsted og fragtmand Jørgen Røyen, der ikke tilføjer væsentligt.

Men så kommer som vidne skrædder Svanes hustru, Marie Elisabeth Svane, som forklarer, at hun natten mellem den 8. og 9. februar hørte slagsmål og ordstrid mellem “saakaldet Ole Tyv og dennes Moder Skræder Lisbeth”, og at førstnævnte sagde: “om nogle Dage skal her komme en lille Besøgelse, og alle Silketørklæderne komme op” (?); og dette råbte han helt ud på gaden. Skræder Lisbeth bor i huset No. 143, forklarer vidnet, men hvor Ole Tyv opholder sig, ved hun ikke.

Den 28. februar blev brandretten fortsat, idet Lisbeth Andersdatter nu var blevet indkaldt. Hun forklarede, at “hendes Søn Ole Pedersen ∴ Tyv ∴ var hos hende paa hendes Bopæl i No. 143 paa Bakken i Hillerød, og da han var uartig mod hende jagede hun ham paa Døren, uden at hun hørte, at han sagde, at om nogen Dage skulde komme en Besøgelse, og alle Silke Tørklæderne ryge i

Luften, da hun saasart han kom udenfor, traskede tilbage ind i Stuen”. Hvorfra ilden var kommet, kunne hun ikke sige.

Endelig indføres det i forhørsprotokollen en måned senere, den 31. marts 1835, at politimester von Hadeln tilkendegav, at det ikke havde været muligt at få opspurgt Ole Pedersens opholdssted, og da forhøret ikke kunne forestå længere, blev det sluttet. Sagen blev henlagt.

Man kan så stille sig det spørgsmål: Hvis Ole har råbt, at “Silketørklæderne skulle komme op”, var det så en trussel om ildspættelse, eller betød det noget andet? Var der et element af sladder eller måske brødnid, når skrædder Svanes hustru beskyldte “Skræder Lisbeths” søn “Ole Tyv” i denne sammenhæng? Tør man dømme Ole Kollerød, når man ikke har hans egen forklaring på “silketørklæderne”?

(Fortsættes)

NOTER

- ¹ Ole Pedersen Kollerød, *Min Historie*, udg. Else Margrethe Ransy, Foreningen Danmarks Folkeminder, 1978, s. 1.
- ² Samme, s. 66ff.
- ³ Hillerød Byfoged og Frederiksborg Birk, Fortegnelse over kriminelle Fanger: October Kvartal 1823 (gentaget Januar 1824), LA.
- ⁴ Hillerød Byfoged og Frederiksborg Birk, Fortegnelse over Arrestanter, Rappporter fra Arrestforvarer m.v. 1822-28, heri Designation over de Arrestanter, som i Marts Maaned 1824 er dømte paa Vand og Brød i Frederiksborg Distrikts Arrest, LA. - Hillerød Byfoged og Frederiksborg Birk, Hillerød Købstad og Frederiksborg Birks Strafferegister 1811-87, LA.
- ⁵ Ifølge Hillerød Byfoged og Frederiksborg Birk, Hillerød Købstad og Frederiksborg Birks Strafferegister 1811-87, LA - “livstid i Slaverie og og pisk paa rykken af bødelen” ifølge Ole Pedersen Kollerød, *Min Historie*, udg. Else Margrethe Ransy, Foreningen Danmarks Folkeminder, 1978, s. 73.
- ⁶ Ole Pedersen Kollerød, *Min Historie*, udg. Else Margrethe Ransy, Foreningen Danmarks Folkeminder, 1978, s. 100.
- ⁷ Hillerød Byfoged og Fr.borg Birk, B. Forhørs- og Politidokumenter, 1827, LA.
- ⁸ Folketællingen 1834 for Alsønderup Sogn.
- ⁹ Ole Pedersen Kollerød, *Min Historie*, udg. Else Margrethe Ransy, Foreningen Danmarks Folkeminder, 1978, s. 1.
- ¹⁰ Lidt uretfærdigt er det, at Lisbeth Andersdatter trods frifindelsen optræder i strafferegisteret, oven i købet som tiltalt for tyveri og som straffet med 3 gange 5 dages vand og brød.
- ¹¹ Kirkebog for Hillerød og Frederiksborg Slotssogn, Copulerede 1829.
- ¹² Det fremgår af Folketællingen 1850 for Hillerød.
- ¹³ Ole Pedersen Kollerød, *Min Historie*, udg. Else Margrethe Ransy, Foreningen Danmarks Folkeminder, 1978, s. 271.
- ¹⁴ Samme, s. 163ff.

Arrangementer 1997

Efterårets program:

Dato: SE DAGSPRESSEN !

Årets Hus. I sommerferieugerne har nogle af bestyrelsens medlemmer sammen med arkitekt Bendt Friis arbejdet med at finde frem til hvilket hus i Hillerød Kommune, der skal tildeles Lokalthistorisk Forenings ærespræmie. Nykredit og Ristorante La Perla er som de tidligere år sponsorer. Foreningens medlemmer indbydes til at overvære begivenheden, der foregår Frederiksværksgade 23.

Lørdag, den 30. august kl.14.00: **Rundvisning på Beredskabscentret.** På Beredskabscentret på Søndre Banevej 18 (også kaldet "CF-kasernen" eller "det gamle sygehus") er der rundvisning for Lokalthistorisk Forenings medlemmer og gæster. Sektionschef Kjeld Enevold Nielsen, der står for rundvisningen i bygningerne, fortæller lidt om deres historie og demonstrerer materiellet. Man mødes inden for porten. Arrangementet varer ca. 2 timer. Alle er velkomne!

Onsdag, den 1. oktober kl.19.30: **Borgerlig kost.** Kirsten Rykind Eriksen fortæller om borgerlig kost omkring år 1800. Hun vil komme ind på nogle af de retter, man blev stillet over for i Hillerød. Mødet afholdes på Biblioteket, Bakkegade 23. Alle er velkomne, entré 20 kr. Der er dog gratis adgang for foreningens medlemmer.

Medlemskontingent

Nogle få medlemmer har endnu ikke betalt kontingent til foreningen for året 1997. Benyt venligst det tidligere tilsendte indbetalingskort:

GiroBank nr. 704-4607, Tjørnevang 4, 3400 Hillerød.

Kontingent kr. 100,-, pensionister og studerende kr. 50,-.

Postbesørgetblad
(0900KHC)
51387

GRAFISK CENTER HILLERØD

Trollesmindealle 9 • 3400 Hillerød • Tlf.: 48 24 27 00 • Fax: 48 24 27 04

- ◆ BROCHURER
- ◆ KATALOGER
- ◆ ÅRSBERETNINGER
- ◆ PLAKATER
- ◆ TIDSSKRIFTER
- ◆ BØGER
- ◆ FIRMAPAPIRER